

УДК 631.615 (476)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРОМИСЛОВО-ВИРОБЛЕНИХ ТОРФОВИХ РОДОВИЩ

*І.І. Тимошук
здобувач*

Інститут агроекології і природокористування НААН

Розглянуто організаційно-економічні особливості використання (реабілітації, рекультивуції) промислово-вироблених торфових родовищ. Виявлено чинники ефективності типових способів використання промислово-вироблених торфових родовищ, що дають змогу обґрунтувати вибір напрямів їх рекультивуції з урахуванням негативного впливу на навколишнє природне середовище на прилеглих територіях.

Ключові слова: торфові родовища, використання, екологічна реабілітація, рекультивуція, напрями, особливості, ефективність.

.....

Нині на території України налічуються значні площі промислово-вироблених торфових родовищ. На таких осушених родовищах відбуваються інтенсивні процеси мінералізації органічної речовини торфу. Внаслідок осушення і подальшої розробки торфових родовищ порушується їх гідрологічний режим. Колишні болота втрачають властиві їм біосферні функції. З огляду на це, важливою екологічною проблемою є організація збалансованого використання виведених з промислової експлуатації торфових родовищ і ділянок, оскільки, і після завершення видобування торфу, вони продовжують дестабілізувати природні процеси, у т. ч. і на прилеглих територіях. Незадовільний стан екосистеми було зумовлено ще й тому, що рішення про направлення використання вироблених торфових родовищ та інших порушених боліт приймалося без належного наукового обґрунтування.

Аналіз наукових публікацій у цій сфері свідчить, що питання комплексного розвитку торфової галузі були обговорені у працях відомих вчених, таких як А.Ф. Боровков, Л.С. Балашов, Є.М. Бродіс, В.О. Гнеушев, В.Ф. Дідух, Л.І. Інішева, В.В. Коніщук, Р.С. Трускавецький та інші. Особливостям еколого-економічної оцінки природокористування за розробки торфових родовищ присвячено роботи В.Е. Аристархової, Т.І. Бережної, Н.Н. Наплекової, Н.А. Пашкевич, В.А. Проневич та інших. Поряд із тим залишаються нерозв'язаними проблеми, пов'язані з організаційно-економічним обґрунтуванням використання зневоднених торфових родовищ з метою забезпечення збалансованого функціонування екосистем.

З огляду на це, метою роботи є виявлення організаційно-економічних особливостей використання промислово-вироблених торфових родовищ.

Унаслідок промислової експлуатації торфові родовища або їх ділянки зазнають змін, які можна відобразити у вигляді послідовності станів, що забезпечують раціональне використання земельних ресурсів (рис. 1). Під час переходу на останню стадію об'єкт торфовидобутку повинен бути підданий рекультивуції [1].

За нинішньої складної економічної ситуації з використанням осушених торфовищ, загальна площа яких у сільськогосподарському та лісогосподарському користуванні становить близько 300 тис. га — майже третина від загальної кількості площ торфовищ України, — на промисловий видобуток торфу припадає менше 1%.

Так, осушені торфовища в сільськогосподарському виробництві використовуються не ефективно або й взагалі не використовуються, перетворюються на чагарники, руйнуються або вже зруйновані гідротехнічні споруди, осушувальні канали, насосні станції, мости через канали та шлюзи. Унаслідок такого безгосподарного стану із року в рік зростає загроза торфових пожеж — надзвичайно небезпечних для населених пунктів, лісів, посівів сільськогосподарських культур, промислових об'єктів, залізниць та інших споруд.

З огляду на вище викладене та з метою раціонального використання ресурсів торфу, в Україні назріла необхідність екологічної реабілітації чи рекультивуції відпрацьованих торфовищ. Для їх відновлення, залежно від ступеня їх порушеності та географічних умов, потрібні різні підходи і відповідні їм системи понять, що забезпечують проведення наукових досліджень та практичних заходів.

Екологічна реабілітація промислово-вироблених торфових родовищ і осушених земель полягає у створенні умов для підвищення продуктивності біомаси болотної рослинності та поновлення в майбутньому торфоутворюваль-

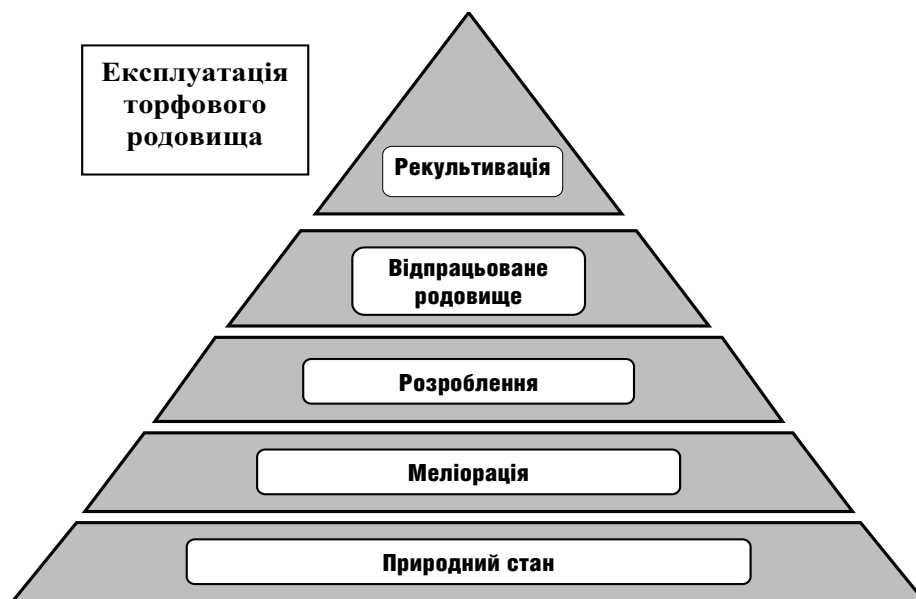

Рис. 1. Стадії експлуатації торфового родовища

них процесів. Під рекультивацією розуміється підготовка повністю або частково вироблених торфових родовищ для їх подальшого використання. Їх рекультивація може здійснюватися за такими напрямками використання: природоохоронного (повторне заболочування); водогосподарського; лісгосподарського; сільськогосподарського; рекреаційного.

Тому для виявлення, систематизації та оцінювання чинників від яких залежать витратність способів відновлення промислово-вироблених торфових родовищ, були проведені відповідні дослідження. В результаті досліджень встановлено, що на витратність різних способів використання зневоднених родовищ торфу впливають сукупність чинників. Так для визначення напрямів використання вироблених торф'яних родовищ або підготовки наукового обґрунтування про необхідність зміни напряму використання цих об'єктів необхідно зібрати і проаналізувати інформацію про:

- геоморфологічні умови залягання торфового родовища і геологічну будову місцевості;
- особливості розташування, наприклад, у водозборі озера, біля витoku річки, у зоні забруднення радіонуклідами;
- типи вироблених торфових покладів: низинні, перехідні, верхові, змішані;
- спосіб розробки торфового родовища: фрезерний, екскаваторний або гідророзмив;
- залишкового шару торфу і глибину його залягання;
- склад і ступінь розкладу залишкового шару торфу;

- агрохімічні властивості залишкового шару торфу;
- торфопідстилвні породи: пісок, глину, суглинок, сапропель, мергель тощо;
- можливість забезпечення необхідного рівня ґрунтових вод самопливним способом на території торфового родовища після завершення видобування торфу для її використання в сільському і (або) лісовому господарствах;
- можливість забезпечення необхідного рівня ґрунтових вод на території виробленого торфового родовища для повторного заболочування і (або) створення водойми;
- особливості рослинного покриву на виробленому торфовому родовищі, в т. ч. про вік деревних порід і сучасний стан не вироблених територій торфовища (площа, рослинний покрив, глибина торфового шару тощо);
- пожежонебезпечні ситуації попередніх років;
- термін завершення розробки торфового родовища;
- показник лісистості району розташування об'єкта;
- потреби адміністративного району в додаткових сільськогосподарських землях, лісах, водоймах;
- екологічний стан;
- витрати на рекультивацію чи екологічну реабілітацію та ефективність обраного напряму використання порушених земель.

Кожен із способів використання промислово-вироблених торфових родовищ має мати свої відповідні доходи, витрати і збитки. Слід зауважити, що проектні доходи і витрати (ка-

підальні та експлуатаційні) повинні коректуватися з урахуванням комплексного показника, який умовно характеризує межу подорожчання робіт залежно від імовірності виникнення непередбачених ситуацій. Наприклад, доволі часто капіталовкладення на сільськогосподарську рекультивацию не дають економічного ефекту внаслідок того, що значна кількість торфових родовищ за своїми природними характеристиками взагалі не придатні для створення на них сільськогосподарських угідь.

Промислово-вироблені торфові родовища можуть використовуватися різнопланово, але, на нашу думку, природоохоронний напрям має розглядатися як пріоритетний з метою збереження природних екологічних систем.

Екологічна реабілітація у спосіб здійснення повторного заболочування є обов'язковим для таких промислово-вироблених торфових родовищ: на території яких або суміжних, спостерігається деградація ландшафтів; за освоєності понад 50% площ певного торфового родовища; на території яких після вироблення торфу неможливо забезпечити задовільний для лісгосподарського або сільськогосподарського використання рівень ґрунтових вод; розробку яких здійснювали екскаваторним способом або на яких добували гідроторф; забруднених радіонуклідами; на території яких після видобутку торфу легко піддаються пожежам або перебувають у пожежонебезпечному стані; використання яких визнано недоцільним у жодному з визначених напрямів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного аналізу встановлено, що на формування напрямів використання промислово-вироблених торфових родовищ істотно впливають чинники, що відповідають спрямованості діяльності галузі господарювання. Встановлено, що найбільш значущими елементами, що характеризують відмінні риси різних способів використання

промислово-вироблених торфових родовищ, є: геоморфологічні особливості зони розміщення вироблених торфових родовищ, глибина і якісні характеристики залишкового шару торфу, якість підстильних ґрунтів, гідрологічний і гідрогіологічний режими місцевості; еколого-економічні умови зони розміщення вироблених торфових родовищ та інших порушених територій, а також техніко-економічні і соціальні чинники. Вибір варіантів екологічної реабілітації промислово-вироблених торфових родовищ необхідно здійснювати з урахуванням негативних екологічних наслідків для навколишнього природного середовища на прилеглих до них територіях і способів реалізації цього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Порядок и правила проведения работ по экологической реабилитации выработанных торфяных месторождений и других нарушенных болот путем повторного заболачивания: технический кодекс установившейся практики / Миприроды Беларуси. — Минск, 2008. — 13 с.
2. Селивончик Т.В. Особенности экологической реабилитации выработанных площадей торфяного месторождения «Птичь» / Т.В. Селивончик // Природные ресурсы: Межведомственный бюллетень. — 2002. — № 2. — С. 75–79.
3. Савин К.С. Эколого-экономическая оценка способов использования месторождений торфа / К.С. Савин // Научный вестник МГГУ. — 2013. — № 12 (45). — С. 180–184.
4. Выработанные торфяные месторождения, их характеристика и функционирование: монография / Л.И. Инишева, В.Е. Аристархова, Е.В. Порохина, А.Ф. Боровкова. — Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета, 2007. — 185 с.
5. Трускавецький Р.С. Торфові ґрунти і торфовища України: монографія / Р.С. Трускавецький / «Ін-т ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського» НААН. — Х.: Міськдруку, 2010. — 278 с.

Новини Новини

Новини • Новини • Новини

УКРАЇНСЬКИЙ ТОРФ ХОЧУТЬ ВІДДАТИ У ПРИВАТНІ РУКИ

Торфову галузь в Україні можуть віддати у приватні руки. Про це у п'ятницю під час години запитань до уряду заявив міністр енергетики на вугільної промисловості Володимир Демчишин, передає кореспондент Укрінформу. «На розгляд Верховній Раді буде внесено законопроект про приватизацію торфової промисловості. Думаю, що за рахунок залучення інвесторів можна буде розвивати галузь ефективніше», — зазначив Демчишин. Він підкреслив, що розвиток торфодобувної галузі важливий передусім в ситуації зростання цін на газ.